

Suriye'de rejim yanlıları ile karşıtları arasındaki kutuplaşma keskin bir hal aldı.

Suriye: Süreklilik ve Değişimin Çatışması

Syria: The Clash of Continuity and Change

Doç. Dr. Muzaffer Ercan Yılmaz

Balıkesir Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü

Abstract

This article provides an analytical discussion on the recent rebellion in Syria. It starts with a brief history and background of the rebellion, talking about domestic, as well as international conditions giving rise to the uprising. In this respect, particularly general and specific demands of the public rebelling are addressed in detail. The study reaches the conclusion that due to the bloody escalation, the issue is unlikely to be resolved by the parties themselves; nor can it be resolved by military force or further suppression. In managing and eventually resolving the conflict, third-party intervention in the form of mediation activities is proposed.

Rusya'nın Suriye'ye verdiği destekten ötürü, Suriye'yi hedef alan ağır yaptırımlar ya da Birleşmiş Milletler Şartı'nın zorlayıcı tedbirler öngören 7. bölümü çerçevesinde barış güçlerinin devreye sokulmasını öngören bir Güvenlik Konseyi kararının çıkması zor gözükmektedir.

Giriş

Süreklilik ile değişim arasındaki çatışma kaçınılmazdır. Bu çatışma çoğu zaman evrimsel, kimi zaman da devrimsel seyrederek. Son aylarda Arap coğrafyasının büyük bir kısmı, devrimsel sayılabilecek bir değişim rüzgarının etkisi altına girmiş bulunmaktadır. 17 Aralık 2010 tarihinde Tunus'ta üniversite mezunu işsiz bir gencin kendini yakması sonucu başlayan eylemler, "domino etkisi" kavramında ifade bulduğu üzere peş peşe ve kısa sürede çok sayıda Arap ülkesine sıçramıştır. Otoriteler tarafından kontrol altına alınamayan isyanlar Tunus ve Mısır'da mevcut iktidarların devrilmeleri sonucu doğurmuş, isyanlara sahne diğer Arap ülkelerinde de iktidarların meşruiyetleri ciddi bir biçimde sarsılmaya başlamıştır.

İsyan dalgasının etkisi altında son haftalarda en çok karışan ülkelerden biri de Suriye olmuştur. Suriye'nin güney kentlerinden Dera'da başlayıp yaklaşık iki aydır devam eden isyanlarda şu ana kadar (22 Mayıs 2011 tarihi itibarıyla) 850 kişi yaşamını yitirmiştir. Bugün geldiğimiz noktada da çatışmalar daha uzun bir süre devam edecek gibi gözükmektedir. Çünkü ne yönetim reform vaatlerinin ötesinde geri çekilme sinyalleri vermekte, ne de muhalifler bunu zorla yaptırabilme kapasitesine sahip bulunmaktadır. Suriye'deki çatışmalar hem komşularıyla "sıfır sorun" politikası hedefleyen, hem de olası bir mülteci akınından çekinen Türkiye'yi de yakından ilgilendirmektedir. Bu makalede, Suriye'deki isyanın nedenler bağlamında mercek altına alınması ve sorunun çözüm sürecine nasıl yönlendirilebileceğinin tartışılması amaçlanmıştır.

İsyan Öncesi Suriye ve Olayların Arka Planı

Birinci Dünya Savaşı öncesi bir Osmanlı toprağı olan Suriye (o zamanlar Suriye adı ile anılmasa da), Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşı kaybetmesi sonucu önce Fransız işgaline uğramış, ardından da 1920 yılından itibaren Fransız manda yönetimi altına girmiştir. Fransızlar Suriye'yi tam bir "böl ve yönet" (*divide and rule*) politikasına dayanarak yönetmişlerdir. Bu çerçevede önce Suriye'nin tarihsel bir parçası olan Lübnan 1 Eylül 1920'de bağımsız bir devlet haline getirilmiştir. Hemen ardından da Şam ve Halep merkezli devletler kurulmuştur. Bu iki devlet 1922'de birleştirilerek Suriye Federasyonu'nu oluşturmuşlar, 1925 yılında da Suriye devleti adını almışlardır. Bu arada Alevilerin yoğun yaşadıkları bölgede 1922'de bir Aleviler Devleti kurulmuş, 1922-1941 tarihleri arasında Cebel Druz bölgesinde ise Dürzi halkına özerklik verilmiştir.¹ 1920-1946 yılları arasında Fransız idaresinde kalan Suriye, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Lübnan dışındaki siyasal birimlerin birleştirilmesiyle bugünkü sınırlarıyla bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmıştır.

Ancak bağımsızlık sonrası ülkeye siyasal istikrar-sızlık ve darbeler damgasını vurmuştur. 1947'de Suriye'de ilk seçimler sonucu Şükrü el-Kuwatli devlet başkanı seçilmişse de, 1949 yılındaki bir askeri darbeyle görevden uzaklaştırılmıştır. 1958 tarihinde Mısır devlet başkanı Cemal Abdülnasır'ın Arap dünyası için öngördüğü Birleşik Arap Cumhuriyeti'ne Suriye, Kuzey Yemen ile birlikte katılmış, ancak Mısır'ın bu Cumhuriyetteki artan otoritesi sonucu birlik 1961 yılında bozulmuştur.

1 Haziran 2011'de Antalya'da bir toplantı düzenleyen Suriye muhalefeti, Esad yönetimine istifa çağrısında bulundu. Muhalifler adına açıklamayı Dr. Mahmud El Said El Dahim yaptı.

1963 yılında ise ülke içi sorunların etkisi altında, içeride sosyalizm, dışarıda pan-Arabizm söylemleriyle güçlenen Baas Partisi askeri bir darbeyle Nasır yanlısı Suriye hükümetini devirmiş, bu tarihten sonra ülke Baas partisi tarafından yönetilmeye başlamıştır. 1967 Arap- İsrail savaşında Suriye önemli su kaynaklarının yer aldığı Golan Tepeleri'ni kaybetmiştir. Bu dönemde Savunma Bakanı olan Hafız Esad 16 Kasım 1970 tarihinde askeri ve kansız bir darbeyle iktidarı ele geçirmiştir.

Hafız Esat iktidarıyla Baas Partisi devletin tüm kontrolünü ele geçirmiş, Suriye'de totaliter sayılabilecek bir yönetim egemen olmaya başlamıştır. 14 Mart 1973'te kabul edilen ve halen yürürlükte olan anayasa, yönetim şeklini "sosyalist halk demokrasisi" olarak tanımlamakta ve devlet başkanına geniş yetkiler vermektedir. Yasama yetkisi, üyeleri seçimle belirlenen 250 üyeli bir parlamentoya verilmişse de, Baas Partisi'nin bu parlamentoda sürekli ezici bir çoğunluğa sahip olması, seçim sisteminin demokratik ve özgür bir biçimde işlediğine dair ciddi kuşkular ortaya koymaktadır.

Hafız Esad'ın 10 Haziran 2000 tarihinde gerçekleşen ölümünün ardından ise yerini oğlu Beşar Esad almıştır. Aslında göz doktoru olan ve siyasete de çok ilgi duymayan Beşar Esad, babasının yerine geçmesi düşünülen ağabeyi Basil'in 1994 yılında bir trafik kazası ile yaşamını yitirmesi sonucu siyasete girmeye mecbur kalmıştır.

35 yaşında göreve gelmesinin ardından ilk yıllarda açıklık ve siyasi hoşgörü yanlısı bir tavır sergileyen Beşar Esad, çok sayıda siyasi tutukluları serbest bırakmış, medya üzerindeki kısıtlamaları gevşetmiş ve yolsuzlukla mücadele etmiştir. Ancak ekonomi ve siyasette söz verilen kapsamlı reformlar hayata geçirilememiştir.

Değerlendirme ve İsyanın Yakın Nedenleri

Bu özet geçmişten de anlaşılacağı üzere, Osmanlı döneminde Suriye kendine özgü bir bölge değildir ve bir Suriyeli kimliği de bu bağlamda yoktur. Fransız sömürgesi döneminde ülkenin beş farklı siyasal birime bölünerek yönetilmesi, yine bir Suriyeli kimliğinin oluşmasını engellemiştir.

Uluslararası toplum Suriye konusunda tereddütler yaşamaktadır. Zaman zaman bir askeri müdahale opsiyonu gündeme gelmekle birlikte, legal kaygılar bir yana, Suriye'nin ülkesel ve bölgesel dinamikleri dik-kate alındığında bunun iyi bir opsiyon olmadığı açıktır.

Öte yandan bağımsızlık sonrası gelişmeler de Suriye'nin bir ulus olarak evrilmesini destekler nitelikte olmamıştır. Bağımsızlığı takip eden darbeler ve siyasal istikrarsızlık dönemi nüfusun değişik kesimleri ile farklı otorite unsurları arasında bir güç mücadelesini beraberinde getirmiştir. 1963 yılında Baas Partisi'nin iktidarı ülke içi karışıklığa kısmen son vermişse de, bu kez Baas diktatoryası ülkede tek hakim güç olmaya ve Suriye halkını baskı altına almaya başlamıştır.

1970 yılında bir darbe ile iktidara gelen Hafız Esad ise bir ulus yaratmaya çalışmak ve meşruiyetini bu ulusa dayandırmak yerine, kendi güç unsurlarını yaratmaya yönelmiştir. Bu çerçevede Esad, kendisinin de dahil olduğu ve nüfusun ancak % 11'ini oluşturan Nusayri (Arap Alevileri) mezhebinden kişileri Suriye Ordusu, istihbarat örgütleri ve devlet bürokrasisi içinde çok etkin bir hale getirmiştir. Yeni rejimin güç odakları bu unsurlar olmaya başlamıştır.

Ancak bu durum doğal olarak nüfusun diğer kesimlerinin siyasal sistemden dışlanmaları sonucunu doğurmuştur. Özellikle % 74 ile nüfusun çoğunluğunu oluşturan Suniler bu oluşumdan çok ciddi bir biçimde rahatsızlık duymuşlardır. Her ne kadar Esad kendisine bağlı kalmak kaydıyla bazı Sunilere de yeni sistemde kimi görevler verip kendince bir denge kurmaya çalışmışsa da, bu Suni çoğunluğu tatmin etmekten çok uzak kalmıştır.

Esad'ın yönetiminde siyasal açıdan dışlanan sadece Suniler değildir. Şiiliğin bir kolu olan İsmaililer ile % 3 oranındaki Dürziler de Esad sisteminde kendilerine etkin yer bulamayan mezhep gruplarıdır. Fakat bunların göreceli olarak küçük gruplar olmaları, konumlarını Sunilerin dışlanışlıklarının gölgesinde bırakmıştır.

Bunların dışında Suriye'de yaşayan yaklaşık %10'luk Hıristiyan nüfus ile az sayıdaki Musevi cemaati de Esad yönetiminde kendilerine, oranlarına paralel bir siyasal yer edinme konusunda sorunlar yaşamışlar ve dışlanmışlık psikolojisiyle çoğu zaman yönetimle çatışma içerisinde olmuşlardır.

Dinsel çeşitliliğin ötesinde, Suriye etnik açıdan da homojen bir yapıya sahip değildir. Araplar (Suriyeli veya göçmen olarak ülkeye gelen) % 80 ile çoğunluğu oluştururken, %10 civarında Kürt, % 5 civarında Türkmen ve diğer etnik gruplar yer almaktadır. Her ne kadar etnik çeşitlilik ülkede etnik kökenli bir çatışmaya dönüşmemiş ise de, zaman zaman farklı etnik gruplar arasında tansiyon yaşanabilmekte, en azından etnik bakımdan heterojen yapı, bir devlet olarak uzun bir geçmişe sahip olmayan ülkede Suriyeli kimliğinin oluşması önünde bir engel olabilmektedir.

Dolayısıyla Suriye Devleti'ni destekleyen bir Suriye ulusunun aslında çok kristalleşmediği, bunun yerine açık veya gizli birbirleriyle rekabet halinde olan farklı dinsel ve etnik grupların yer aldığı bir ülkede, devlet baskısına rağmen günümüzdeki isyan dalgasından önce de yer yer ciddi çatışmalar yaşanmıştır. Ancak Hafız Esad'ın otoriter yönetimi, oğlu Beşar Esad'ın da kısmi esnekliğe rağmen aynı çizgiyi devam ettirmesi, geniş ölçekli çatışma potansiyelinin su yüzüne çıkmasını uzun bir süre engellemiştir.

Suriye'deki isyan işte böylesi bir kırılğan zeminde ortaya çıkmakla birlikte, sorunu sadece yukarıda anılan grupların dışlanmışlığı ve rekabeti etkenine bağlamak da doğru değildir. Bir kısım Suriyeliler, özellikle genç nesiller, dinsel ya da etnik bağlara bakmaksızın demokratik bir dönüşüm istemekte ve bunun zamanının artık çoktan geldiği inancı taşımaktadırlar.

Gerçekten de kısa bir tarihsel analiz yaptığımızda şunu net olarak görmek mümkündür: Monarşik sistemlerin yıkılıp demokrasilerin yayılması, Fransız Devrimi sonrasında Avrupa'dan başlayarak dalga dalga dünyayı saran bir gelişme olmuştur. Bu süreçte değişik bunalımlardan kaynaklanan farklı sistemler de zaman zaman denenmemiş değildir. Örneğin iki dünya savaşı arası dönemde faşizm, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da "halk demokrasisi" adı altında sosyalist sistemler kimi ülkelerce benimsenmiştir. Ancak faşizmin modeli olan Mihver Devletleri'nin İkinci Dünya Savaşı'nı kaybetmeleri, Soğuk Savaş'ın da Sovyetler Birliği ve Doğu Bloğu'nun dağılmasıyla son bulması, Batı tarzı liberal demokrasileri, en azından şu an itibariyle, tek geçerli ve "en az kötü" siyasal rejim kılmıştır. Böylesi bir uluslararası ortamda, artık "tarihin sonunun geldiği" tezlerinin ortaya atıldığı,² küreselleşme ve uluslararası bağımlılığın arttığı, iletişim ve ulaşımın baş döndürücü bir hızla ilerlediği bir dünyada, Arap coğrafyası demokrasinin uğramadığı tek büyük coğrafya olarak tarihin akışına ciddi bir tezat oluşturmaktadır.

Bu yüzden çoğu Arap ülkesinde olduğu gibi, Suriye'deki isyanın ortak bir paydası da demokratik değişim yönündeki beklentidir. İsyancılar sadece Beşar Esad yönetiminden kurtulmak istemektedirler. Bundan sonra halkın yönetimde daha fazla söz sahibi olmasını, hatta yönetimi doğrudan halkın belirlemesini istemektedirler. Bu dönüşümü yaşama geçirecek sistemsel araçları, yani liberal bir anayasa, özgür seçimler, işleyen bir çok-partili sistem, basın ve muhalefet özgürlüğü talep etmektedirler.

İsyanın bir diğer ortak paydası ise ekonomik sıkıntı kaynaklıdır. Bilimsel araştırmalar da teyit etmektedir ki, ekonomik refah düzeyi ile isyan eğilimi arasında negatif bir ilişki söz konusudur. Refah düzeyi arttıkça insanların sisteme adapte olmaları kolaylaşmakta, dolayısıyla isyan eğilimi azalmakta, tersi durumda ise isyan eğilimi artmaktadır. Suriye'ye baktığımızda kişi başına düşen milli gelir 3000 Amerikan dolarının altında olup, gelir dağılımı da oldukça adaletsizdir. 23 milyonluk ülkede her geçen gün artan işsizlik oranı da ciddi bir başka sıkıntı kaynağıdır. Halk yaygın yoksulluktan ötürü Esad yönetimini suç-

lamakta ve yönetimin değişmesi halinde, adeta sihirli bir değnek değercesine refah düzeyinin yükseleceğine inanmaktadır. Bu inanç oldukça subjektif ve aslında kısa vadede gerçekçi de değildir. Ancak Esad yönetimi yaygın yoksulluk ve adaletsiz gelir dağılımı ile o denli özdeşleşmiştir ki, artık bu yönetimle yola devam etmek geleceğe dönük hiçbir umut vaat etmemektedir.

Suriye'de isyan eden halk bünyesinde, kendine özgü beklentiler içerisinde olan gruplar da yer almaktadır. Örneğin bazı dinsel gruplar daha dine dayalı bir devlet düzeni istemekte ve mevcut isyanları bu dönüşümün bir fırsatı olarak değerlendirmektedirler. Nitekim hükümet karşıtı gösterilerde yer yer şeriat sloganları atıldığına tanık olunmaktadır. Öte yandan aşırı milliyetçiler daha kesin çizgilerle Batı ve İsrail karşıtı bir yönetim kurabilmeyi arzu etmektedirler. Sistem içerisinde kendilerine yer bulamadıklarını düşünen azınlıklar, en azından haklarının evrensel standartlar temelinde tanınması ve yaşama geçirilmesini istemektedirler. Tüm bunlara kaos fırsatçısı çeteleri ve yağmacıları dahi eklemek mümkündür.

Sonuç olarak Suriye'de isyan eden halk homojen bir grup oluşturmamaktadır. Bazı genel beklentiler ve farklı kesimlerin farklı beklentileri söz konusudur. Ancak isyancıları bir araya getiren en temel ortak payda, Esad yönetimine duyulan birikmiş öfkedir. Sonunun nereye varacağını net kestirmeksizin, her ne pahasına olursa olsun isyancılar Esad yönetiminden kurtulma arzusunda. Bu bağlamda "domino etkisinin" rolünü de unutmamak gerekir. Daha önce Tunus ve Mısır'da gerçekleşen isyanların kısa sürede bu ülkelerde yönetimlerin devrilmeleri sonucunu doğurmaları, Suriye'de isyan eden halkı da kuşkusuz bu yönde oldukça cesaretlendirmiştir.

Suriye Nereye?

Suriye'deki isyancılar Tunus ve Mısır'ı örnek alıp buradaki halk başarısını yakalayacaklarına inansalar da, aslında bu ülkedeki dinamikler oldukça farklıdır. Tunus ve Mısır'da devrik yönetimler halk desteğine dayanan yönetimler değillerdi. Zeynel Abidin bin Ali ve Hüsnü Mübarek iktidarlarını daha çok Batı ile işbirliğine dayandıran

Rusya, Libya'ya askeri müdahaleye karşı çıkmasına rağmen BM Güvenlik Konseyi'nde buna engel olmamıştı. Rusya'nın şimdi ise Suriye konusundaki tutumu merakla bekleniyor.

liderler konumundalardı. Ancak isyanlar başlayıp Batı da bu liderlerden desteğini çekince, iktidarları boşa çıktı. Son umut olarak isyan eden halka karşı güç kullanıp, silahlı kuvvetleri yanlarında tutmayı denedilerse de, ordunun giderek isyancılardan yana tavır takınması, sözü geçen liderlerin devrilmelerini sonuçta kaçınılmaz kıldı.

Oysa Suriye'de durum daha farklıdır. Her şeyden önce Suriye'de yönetim Nusayrilerin sadakat ve desteğini arkasına almış bir şekilde yoluna devam etmektedir. Bu desteğin kısa vadede çekilmesi de söz konusu değildir, çünkü aslında azınlık olan Nusayriler Esad yönetiminde ordu ve bürokrasi-de kilit noktalarda görev almışlardır ve ayrıcalıklı bir konumdadırlar. Bir yönetim değişikliği büyük

bir olasılıkla Suni çoğunluğa dayalı bir oluşuma yol açacağından, Nusayrilerin böyle bir dönüşümü istemeyecekleri açıktır. Dolayısıyla güvenlik güçleri ve devlet organlarının Esad yönetimine sadakatleri devam etmektedir.

Yine Suriye'de rejimin güç odaklarından biri olarak devlete sadık ve doğrudan devlet başkanına bağlı farklı istihbarat birimleri bulunmaktadır. Bu birimler geçmişte devlet otoritesine karşı girişimleri, insan hakları ihlallerine rağmen, daha güçlenmeden kırma bağlamında etkin olabilmişlerdir. Bugün de söz konusu birimler yönetime sadıktırlar ve isyancıları acımasızca ezme anlayışıyla Esad'ın yanında yer almaya devam etmektedirler.

Bunların dışında uluslararası düzeyde de Suriye'ye yönelik bariz bir Rus desteği söz konusudur. Rusya, şiddetin durması noktasında ve medeni işbirliğinin gerektirdiği ölçüde Batılı devletlerle aynı paralelde hareket etmekte, ancak Suriye'ye yönelik bir askeri müdahaleye ya da bu ülkeye yönelik ağır yaptırımlara açık bir biçimde karşı çıkmaktadır.

Rusya'nın Suriye'ye verdiği desteğin değişik nedenleri bulunmaktadır. Öncelikle iki ülke arasında tarihsel bir yakınlık söz konusudur. Daha Soğuk Savaş döneminde Suriye Batılı ülkelerle sorunlar yaşarken, kendisini destekleyen hep Sovyetler Birliği olmuştur. Suriye de, Eisenhower Doktrini'ne³ rağmen, Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu'da üzerinde nüfuz kurabildiği nadir ülkelerden biri olmuştur. İkinci olarak Rusya Suriye'deki isyanı bir iç sorun olarak değerlendirmeye eğilimindedir, çünkü kendi ülkesinde de benzer sorunlar uzun bir süredir devam etmektedir. Örneğin Kafkaslar hala stabil değildir. Çeçen sorunu baskılanmış, ancak çözülememiştir. Böyle bir durumda başka bir ülkedeki muhalefeti desteklemesi, ülke içi birliğini korumaya çalışan Rusya'nın kendi politikalarıyla çelişme sonucunu doğuracaktır. Üçüncü olarak Rusya, Suriye'deki isyanları uluslararası güvenliği tehdit eder bir boyutta görmemekte, böyle bir algıya dayanılarak yapılacak Batılı bir müdahalenin aslında emperyalist kaygılar taşıyacağından endişe etmektedir. Nihayet Rusya'nın şu anki Suriye yönetimiyle de herhangi bir sorunu ya anlaşmazlığı bulunmamaktadır. Aksine iki ülke arasında, özellikle askeri/siyasi anlamda çok yakın ilişkiler söz konusudur. Durum böyle iken Rusya, yönetim değişikliği doğurabilecek bir risk almaktan da anlaşırlı bir biçimde kaçınmaktadır.

Dolayısıyla Rusya'nın Suriye'ye verdiği destekten ötürü, Suriye'yi hedef alan ağır yaptırımlar ya da Birleşmiş Milletler Şartı'nın zorlayıcı tedbirler öngören 7. bölümü çerçevesinde barış güçlerinin devreye sokulmasını öngören bir Güvenlik Konseyi kararının çıkması zor gözükmektedir. Böyle bir girişimde Rusya -ve Ortadoğu olaylarına ilişkin genellikle onunla aynı paralelde hareket eden Çin Halk Cumhuriyeti- veto yetkilerini kullanacaklardır.

Peki zaman zaman gündeme geldiği ve Libya örneğinde görüldüğü üzere Suriye'ye yönelik bir NATO müdahalesi söz konusu olabilir mi?

Teorik olarak evet, çünkü "yeni stratejik konsept" (*new strategical concept*) çerçevesinde kendisini Soğuk Savaş Sonrası döneme adapte eden NATO'nun, yaygın insan hakları ihlallerinde güç kullanımı dahil, ihlali gerçekleştiren ülkeye yönelik zorlayıcı tedbirlere başvurabileceği üye ülkelerce kabul edilmiştir.⁴ Zaten Libya'ya da bu gerekçe ile müdahalede bulunulmuştur.

Ancak pratik açıdan bakıldığında değişik sorunlar söz konusudur. Öncelikle Suriye'ye yönelik bir NATO hareketinin pek çok devleti karşı karşıya getirmesi ve belki de bölgesel bir gerilime yol açması söz konusudur. Böyle bir harekate Rusya açıkça karşı çıkacaktır. Benzer biçimde İran hemen yanı başındaki Batılı bir askeri operasyonu istemeyecek, bunu engellemek için güç kullanımı opsiyonu dahil değişik yöntemlere başvurabilecektir. Türkiye bile olası bir büyük mülteci akınından endişe edeceği için harekate sıcak bakmayacaktır.

Öte yandan Libya örneği, yönetimi devirme bağlamında NATO operasyonunun çok da etkili olmadığı inancına yol açmıştır. Çünkü yaklaşık iki aydır devam eden operasyona rağmen Kaddafi yönetimi yıkılmamıştır. Hatta muhalefetin desteklenmesi, dolayısıyla Kaddafi gücünün dengelenmesi ile aslında daha uzun süreli ve şiddetli bir iç savaşın önü açılmıştır. Bu yüzden benzer bir fiyaskonun Suriye'de de yaşanmaması konusunda NATO ülkeleri muhtemelen daha duyarlı olacaklardır.

Bir de elbette işin maliyet boyutu vardır. ABD Savunma Bakanı Robert Gates'in 13 Mayıs 2011 tarihli açıklaması, Libya'ya yönelik yürütülen operasyonların bedelinin sadece ABD açısından 750 milyon dolar civarında olduğu şeklindedir.⁵ Benzer biçimde, operasyonların İngiltere'ye maliyetinin de sonbahara kadar 1.5 milyar dolara ulaşmasının beklendiğini belirtilmektedir.⁶ Kaddafi güçlerine karşı operasyonlar devam ederken yeni bir ülkeye daha yönelecek operasyonların maliyetinin nasıl karşılanacağı ciddi soru işaretleri doğurmaktadır.

Dolayısıyla bu gerekçeler çerçevesinde, askeri anlamda Suriye'ye yönelik bir Birleşmiş Milletler veya NATO operasyonu zor gözükmemektedir.

Pekiyi sorun nasıl çözülecektir?

Sorun, ya da tarafların kendilerince, ya da ancak bir üçüncü partinin arabuluculuğuyla çözülebilecektir.

Bugün geldiğimiz noktada çatışmanın taraflarca çözümü çok zordur. Çünkü taraflar konularından geri adım atmadıkları gibi, çatışmanın sübjektif dinamikleri de, yani sürekli artan kayıplar ve yaşanan travmalar, tarafları çözüm bulma konusunda bir çıkmaza sokmuş durumdadır. Bu çıkmaz ancak bir üçüncü partinin girişimiyle aşılabılır.

Pekiyi nasıl bir üçüncü parti? Daha açık bir ifadeyle, doğru üçüncü parti kim olabilir?

Üçüncü partiler, bireylerden devletlere ve uluslararası örgütlere, hatta sivil toplum kuruluşlarına kadar geniş bir yelpazeyi kapsarlar. Ancak her halükarda başarılı arabulucuların özellikle üç niteliğe sahip olmaları gerekir. Bunlar, güvenilirlik, ehillik ve taraflar üzerinde etki sahibi olmadır. Konuya bu açıdan bakıldığında, ABD doğru üçüncü parti değildir, çünkü taraflarca, özellikle Şam yönetimince güvenilir bulunmadığı gibi, aslında isyanı teşvik bağlamında sorunun bir parçası şeklinde de algılanmaktadır. Ayrıca Suriye halkı nezdinde de, Ortadoğu'daki en büyük sömürgeci güç ve İsrail'in hamisi olduğu yönünde Amerikan yönetimine ilişkin çok ciddi negatif imajlar söz konusudur.

Avrupa Birliği yine doğru üçüncü parti değildir, çünkü ABD'ye benzer bir imajla anılmakta ve güvenilir bulunmamaktadır. Suriye'nin sömürge yönetimine konu geçmişi ve onun yarattığı travmalar da bu imajı desteklemektedir.

Türkiye'nin de üçüncü parti olarak etkisi sınırlıdır, çünkü her ne kadar Ankara Türkiye'yi çevreleyen ülkelere yönelik "komşularla sıfır sorun" politikası benimsese de, Türkiye ile Suriye arasında aslında "su sorunu", PKK'ya destek sorunu, hatta "Hatay sorunu" gibi geçmişten gelen ciddi

sorunlar mevcuttur.⁷ Bu sorunlar halen çözülebilmemiş değildir, sadece son dönemlerde baskılanmışlardır. Bu yüzden çözülmemiş her sorun gibi, gelecekte ikili ilişkileri yeniden germe potansiyeline sahiptirler. Dolayısıyla Türkiye-Suriye ilişkilerinde son yıllarda yaşanan olumlu havayı kalıcı olarak görmek fazla iyimser bir değerlendirme olabilir.

Etki potansiyeline sahip olmakla birlikte Ortadoğu'ya uzak ve soruna yabancı güçlerin, örneğin Çin Halk Cumhuriyeti'nin, Japonya'nın ya da bir uluslararası örgüt olarak APEC'in de doğru üçüncü parti olması söz konusu değildir.

Bu seçeneklerin elenmesi karşısında, özellikle iki üçüncü partinin soruna müdahale bağlamında uygun olabileceği söylenebilir. Bunlardan biri Rusya'dır. Yukarıda da değinildiği üzere, Rusya ile Suriye arasında Sovyetler Birliği döneminden beri askeri, siyasi ve ekonomik alanda çok yakın ilişkiler söz konusudur. Bu nedenle Rusya, Suriye üzerinde başka bir devletin sahip olmadığı güçlü bir etkiye sahiptir. Bu etkiyi, eğer isterse, barış yönünde kullanabilir. Ancak Rusya'nın arabulucu olarak devreye girmesi, Şam yönetimini karşısına alma riskini beraberinde getirebilir. Çünkü yönetimle isyancıları aynı kefeye koymak, muhtemelen Şam yönetiminde belli bir ölçüde hayal kırıklığı yaratacak ve güven kaybına yol açacaktır. Fakat mevcut durumun devam etmesi de, artan kayıplardan öte bir sonuç doğurmayacaktır. O nedenle Rusya, artık çatışmaların tarafları çıkmaza sokma bağlamında olgunlaştığı ve daha fazla kayıplardan kaçınılması gerektiği yönünde çatışanları, özellikle de Esad yönetimini ikna etmelidir. Rusya, istediği takdirde, bu etkiye sahiptir.

Uygun olabilecek üçüncü partilerden ikincisi ise Birleşmiş Milletler'dir. Ancak burada sözü edilen Birleşmiş Milletler'den kasıt, bu örgütün Güvenlik Konseyi ve oradan çıkacak yaptırım kararları değildir. Zaten yukarıda bahsedildiği gibi Suriye'ye yönelik ağır yaptırım kararlarının Rusya'nın -ve büyük bir olasılıkla Çin Halk Cumhuriyeti'nin- muhalefeti nedeniyle çıkması çok zordur. Ancak Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri veya onun tayin edeceği bir özel temsilci çatışan taraflar arasında arabulucu rolü oynayabilir.

bilir, tarafları ortak bir formül üzerinde uzlaştırmaya çalışabilir. Sonuçta Birleşmiş Milletler uluslararası barış ve güvenliği korumaya çalışan bir örgüttür ve bu bağlamda kredisi her hangi bir devletten ya da bir uluslararası örgütten daha yüksektir.

Bu tür bir arabuluculuk girişiminde arabulucu sırasıyla, iletişimci, formül üretici, manipüle edici ve gözlemci olacak şekilde davranmalıdır. Daha açık bir ifadeyle, girişimin ilk aşmasında arabulucu taraflar arasında iletişim köprüsü işlevi görmeli, belli bir anlaşma zemini ortaya çıkana kadar taraflar arasında iletişimi olgunlaştırıp, mesajlarını birbirlerine iletmelidir. Belli bir anlaşma “koku vermeye” başladığında ise, bu anlaşmayı tarafları tatmin edici bir boyuta getirme noktasında onlara yardımcı olmaya çalışmalıdır. Çoğu zaman arabulucuların önerilerinin daha objektif bir bakış açısını yansıtmaları dolayısıyla taraflarca dikkate alınma olasılıkları yüksektir. Formül arayışları bir anlaşmaya dönüşmeye başladığında ise artık arabulucu bu anlaşmaya varma konusunda tarafları ikna etmeye çalışmalıdır. Bu ikna, en basit biçimiyle, taraflara anlaşmanın faydalarını anlatmak ve anlaşmaya varamama halinde uğrayacakları kayıpları vurgulamak şeklinde olabilir. Son aşamada ise arabulucu varılan anlaşmanın uygulanmasına gözetmenlik yapmalı ve sorun çıktıkça pürüzlerin giderilmesi konu-

sunda taraflara yardımcı olmalıdır. Unutulmalıdır ki, varılan ilk anlaşmalar genellikle kaba yol haritalarından ibarettir ve çoğu nokta muğlaktır. Zaman içerisinde, pürüzler ortaya çıktıkça ya da daha somut adımlar atılması gerektiğçe, anlaşmalar arabulucunun rehberliğinde revize edilmelidir.⁸ Ta ki, ülke genelinde gerçek anlamda bir sosyal barış sağlanana kadar.

Sonuç

Suriye’de kanlı olaylar ikinci ayını doldururken, uluslararası toplum Suriye’deki sorunla nasıl mücadele edilmesi gerektiği konusunda tereddütler yaşamaktadır. Zaman zaman bir askeri müdahale opsiyonu gündeme gelmekle birlikte, legal kaygılar bir yana, Suriye’nin ülkesel ve bölgesel dinamikleri dikkate alındığında bunun, en azından şu an itibarıyla, iyi bir opsiyon olmadığı açıktır. Onun yerine, yukarıda değerlendirildiği üzere, Rusya ya da Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri önderliğinde bir arabuluculuk girişimi denenebilir. Her halükarda arabuluculuk, hem barışçıl bir uyuşmazlık çözüm yöntemi, hem de bir askeri müdahale ile kıyaslanamayacak ölçüde düşük maliyetli bir girişimdir. Elbette böyle bir girişimin de Suriye’ye kesin barış getirme garantisizdir. Ancak çatışmaları izlemek ve kınamak yerine, daha somut ve pozitif bir çaba olarak denenmelidir.

DİPNOTLAR

- 1 Bkz. Philip S. Khoury. Syria and the French Mandate. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1987.
- 2 Ayrıntılı bilgi için, bkz. Francis Fukuyama. The End of History and the Last Man. New York: Bard, 1998.
- 3 Eisenhower Doktrini, 1956 Süveyş Kanalı krizinin ardından ABD’nin Ortadoğu’da İngiltere’nin bıraktığı boşluğu doldurması gereğine vurgu yapan bir doktrindir. Ayrıntılı bilgi için, bkz. Cole C. Kingseed, Eisenhower and the Suez Crisis of 1956. Baton Rouge: Louisiana State University Press, 1995.
- 4 Yeni stratejik konsept anlayışı üzerine, bkz. NATO: A Strategic Concept for Transatlantic Security, Washington, DC: U.S. G.P.O., 2010.
- 5 <http://www.haberpan.com/haber> (13 Mayıs 2011)
- 6 The Guardian, 23 May, 2011.
- 7 Bkz. Faruk Sönmezoğlu. Türk Dış Politikası. İstanbul: Der Yayınları, 2006, s. 557-568.
- 8 Arabuluculuk sürecinin işleyişi üzerine bkz. Muzaffer Ercan Yılmaz. Uyuşmazlık Analizi ve Çözümü, Ankara: Nobel, 1996, s. 135-147.